

Wrocław, dnia 4 lipca 2012 r.

RPO-701634-XX-720.5/12/NK

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji
Zakładu Karnego w Wołowie

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 17 – 18 kwietnia 2012 r. do Zakładu Karnego w Wołowie (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny) i Stanisław Gomółka (psycholog), jak również reprezentująca Biuro Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu Natalia Kłaczyńska (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności i dokonanie oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Wizytacja miała na cele głównie zbadanie stanu przestrzegania praw osób odbywających karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym, jak również osadzonych niepełnosprawnych fizycznie, w podeszłym wieku oraz tych, wobec których stosowano środki przymusu bezpośredniego.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania jednostki, przedstawionych przez dyrektora mjr Roberta Kuczerę oraz zastępcę dyrektora kpt Szczepana Ociepę;
- oglądzie terenu jednostki, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych na oddziale dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, cel zabezpieczających, cel przejściowych, cel izolacyjnych, cel dla osób stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki (N), izb chorych, ambulatorium, łaźni, świetlic, kantyny, kaplicy, biblioteki i pól spacerowych;
- przeprowadzeniu w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmów ze skazanymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami Zakładu;
- przeprowadzeniu na osobności indywidualnych rozmów z wybranymi osadzonymi, w szczególności z odbywającymi karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym, jak również osadzonymi niepełnosprawnymi fizycznie, w podeszłym wieku oraz tymi, wobec których stosowano środki przymusu bezpośredniego.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi Zakładu oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień. Należy podkreślić, że zarówno dyrektor jednostki, jak i podlegli mu funkcjonariusze wykazując dużą wolę współpracy umożliwili Mechanizmowi sprawne przeprowadzenie czynności wizytacyjnych.

Ponadto, po zakończeniu wizytacji przeanalizowano: Zarządzenia Dyrektora Zakładu nr 59/2011, 60/2011, 61/2011, 62/2011 oraz 5/2012, 6/2012, 7/2012 i 8/2012 w sprawie ustalenia porządków wewnętrznych dla poszczególnych oddziałów jednostki, ocenę działalności Zakładu Karnego w Wołowie i atmosfery wychowawczej w 2011 r., notatki służbowe z zastosowania środków przymusu bezpośredniego w okresie od dnia 1 października 2011 r. do dnia wizytacji, protokoły kontroli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Wołowie z 21 marca 2012 r., jak również inne dokumenty przygotowane na żądanie wizytujących. Przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji zapoznał się ponadto z nagraniami ze stosowania środków przymusu bezpośredniego.

2. Legalność osadzenia w placówce

Zakład jest jednostką typu zamkniętego dla recydywistów penitencjarnych z wydzielonymi oddziałami dla odbywających karę po raz pierwszy oraz zakładu karnego typu półotwartego, przeznaczoną wyłącznie dla mężczyzn. Funkcjonuje w nim oddział terapeutyczny dla osadzonych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo.

Pojemność Zakładu wynosi 1066 miejsc, wliczając w to miejsca w oddziale tymczasowego zakwaterowania skazanych w Ośrodku Szkoleniowo – Wypoczynkowym w Golinie. Dodatkowo zaadaptowane do celów mieszkalnych zostały niektóre ze świetlic, przez co rzeczywista pojemność jednostki wynosi 1102 miejsca. Osadzeni są zakwaterowani przeważnie w celach pięcioosobowych. W trakcie wizytacji brak było przypadków zakwaterowania na powierzchni mniejszej niż 3 m² na jednego osadzonego.

W dniu rozpoczęcia wizytacji rzeczywista liczba osadzonych wynosiła 1075 osób. W systemie zwykłym odbywało karę 320 osadzonych, w systemie terapeutycznym – 56 (z czego 4 poza oddziałem terapeutycznym, zakwalifikowani do odbycia terapii w innej jednostce), zaś w systemie programowanego oddziaływania – 699.

W czasie wizytacji nie stwierdzono osadzania skazanych nie posiadających statusu tzw. niebezpiecznych w celach dla osób stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki. Nie stwierdzono także nieprawidłowości w zakresie korzystania z cel przejściowych - żadna z osób zamieszkujących w czasie wizytacji cele przejściowe nie przebywała w nich dłużej niż 14 dni.

3. Personel

Na koniec 2011 r. jednostka zatrudniała 356 osób, w tym 316 funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W dziale penitencjarnym zatrudnionych jest obecnie 23 wychowawców i 3 psychologów. Kierownik tego działu jest również psychologiem. Dział terapeutyczny zatrudnia zaś kierownika działu (psycholog), starszego wychowawcę, młodszego psychologa oraz inspektora. W sumie więc w całej jednostce zatrudnionych jest 6 psychologów. Dyrektor Zakładu uznał tę liczbę za wystarczającą. Z rozmów przeprowadzonych ze skazanymi, zarówno osadzonymi na oddziale terapeutycznym, jak i na pozostałych oddziałach, wynika jednak, że występują często trudności w dostępie do psychologa, przejawiające się w konieczności długiego, często dwutygodniowego, oczekiwania na spotkanie. Również psychologowie, z którymi rozmawiali wizytujący, potwierdzili nadmierne obciążenie pracą, zwłaszcza biurową. W ocenie KMP dążyć zatem należy do zwiększenia liczby etatów, przeznaczając je na zatrudnienie psychologów.

Funkcjonariusze, z którymi przeprowadzono rozmowy, dość dobrze ocenili warunki swojej pracy, zwłaszcza w zakresie dostępu do świadczeń medycyny pracy i opieki psychologicznej. Jako poważny mankament wskazali natomiast likwidację organizowanych przez Służbę Więzienną aktywnych form wypoczynku, takich jak obozy kondycyjne. W ocenie funkcjonariuszy był to niezastąpiony sposób odreagowania napięć związanych z pracą w jednostce penitencjarnej.

4. Warunki bytowe

Wszystkie cele mieszkalne Zakładu Karnego w Wołowie znajdują się w czterokondygnacyjnym, XIX - wiecznym ceglanym budynku usytuowanym na planie krzyża. Wiek budowli generuje potrzebę gruntownych remontów. Są one systematycznie wykonywane. W 2011 r. wyremontowano 50 cel mieszkalnych. W opinii Dyrektora jednostki pożądane byłoby jednak zwiększenie zakresu remontów. Obserwacje cel mieszkalnych, poczynione przez wizytujących, w pełni potwierdziły to stanowisko.

W większości wizytowanych cel na oddziale terapeutycznym na ścianach były ślady wilgoci i pleśni, w części cel farba była odrapana, a parkiet nosił ślady

długoletniej eksploatacji. W najgorszym stanie znajdowały się kąciki sanitarne, których ściany, z licznymi ubytkami tynku i farby, nosiły znaczne ślady zawilgocenia. W innych celach ściany były odmalowane. Kierownik działu terapeutycznego wyjaśnił, że pracownicy działu kupują niekiedy farbę z własnych, prywatnych środków i w ten sposób pomagają osadzonemu odświeżyć wygląd cel.

Wszystkie cele na oddziale terapeutycznym to cele pięcioosobowe. Wyposażono je w 2 łóżka dwupiętrowe i 1 jednopiętrowe, stoły, szafki i taborety. Sprzęt kwaterunkowy nosi ślady zużycia, ale nadaje się do dalszej eksploatacji.

W każdej celi znajduje się wyodrębniony kącik sanitarny oraz zamykana na drzwi ubikacja. Kącika sanitarnego nie oddziela od reszty celi nawet kotara, jest całkowicie otwarty. W każdym kąciku sanitarnym znajdowały się podczas wizytacji mydło, ręczniki, miski i środki do utrzymania czystości armatury sanitarnej. Armatura sanitarna w kącikach i ubikacjach była w dobrym stanie.

W Zakładzie brak jest specjalnych cel przeznaczonych dla skazanych niepełnosprawnych ruchowo. Umieszczani oni są na parterze, w jednej z izb chorych, do której przylega łazienka przystosowana do potrzeb osoby niepełnosprawnej. Wszyscy skazani niepełnosprawni ruchowo, z którymi przeprowadzono rozmowy, skarżyli się na faktyczne pozbawienie ich możliwości korzystania ze świetlicy i sali sportowej. Znajdują się one bowiem na wyższych kondygnacjach, na które osoby te nie mogą dotrzeć z uwagi na niepełnosprawność. Niekiedy udaje się im to zrealizować przy pomocy innych skazanych, jednakże w praktyce rzadko mogą liczyć na taką pomoc. Tymczasem Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W opinii Mechanizmu sytuację taką należy także rozpatrywać w kategoriach naruszenia sformułowanego w art. 102 pkt 6 kkw prawa skazanych do korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno – oświatowych i sportowych. Należy

dążyć do wyeliminowania tej sytuacji poprzez przywrócenie właściwej funkcji świetlicy znajdującej się na parterze, a wykorzystywanej obecnie jako cela mieszkalna. Do tego czasu należy zapewnić niepełnosprawnym ruchowo skuteczną pomoc ze strony funkcjonariusza w dotarciu do w/w pomieszczeń w określonych godzinach wynikających z grafika zajęć kulturalno – oświatowych i sportowych.

W tym miejscu odnotować niestety trzeba reakcję Zastępcy Dyrektora Zakładu na przedstawione wyżej spostrzeżenia. W czasie podsumowania wizytacji użył on słów: „jak nie ma nogi, to po co mu sala sportowa”. Powyższa uwaga rzuca pewne światło na stosunek administracji jednostki do problemów osób niepełnosprawnych i świadczy o braku należytego poszanowania godności tych osób, które mimo pewnych ułomności fizycznych mają pełne prawo korzystać z aktywności ruchowej.

Nowa łaźnia centralna znajduje się w odrębnym pawilonie, do którego prowadzi z budynku głównego zabudowany łącznik. Łaźnia wyposażona jest w 24 stanowiska prysznicowe. Przylegają do niej dwie szatnie z wieszakami i ławkami, brak w nich natomiast mat przeciwpoślizgowych. Łaźnie były w czasie wizytacji czyste i zadbane.

Większość osadzonych mężczyzn żaliła się na zbyt rzadkie kąpiele. Odbywają się one raz w tygodniu, co jest wypełnieniem określonego w prawie krajowym minimum. Warto jednak podkreślić, że zgodnie z Europejskimi Regulami Więziennymi (zalecenie Rec [2006]2 przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 11 stycznia 2006 r.) każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic jeśli to możliwe codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny.

Warto także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *„prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznica zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu. Był*

więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała” (orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba [Sekcja I], skargi nr 42525/07 i 60800/08). Krajowy Mechanizm Prewencji także stoi na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, a walor ekonomiczny takiej częstotliwości podnoszony często przez władze jednostek penitencjarnych, ma charakter jedynie pozorny. Więźniowie korzystający z dodatkowych, prowizorycznych kąpieli w celach mieszkalnych, zużywają więcej wody oraz prądu niezbędnego do jej podgrzania, niż zużyliby podczas kąpieli w więziennej łaźni. Dlatego w ocenie Mechanizmu władze Zakładu powinny rozważyć zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych mężczyzn.

Kuchnia zakładowa zapewnia osadzonym otrzymywanie posiłków zgodnych z wymogami dietetycznymi i religijnymi (w sumie realizowanych jest 6 rodzajów diet). Z diet zmodyfikowanych korzystało w dniu rozpoczęcia wizytacji 316 osadzonych, najwięcej z diety lekkostrawnej. Prócz posiłków wydawanych w kuchni, osadzeni mają możliwość przygotowania ciepłych napojów korzystając z czajników elektrycznych w celach mieszkalnych.

Analiza szczegółowych jadłospisów przewidzianych na dzień rozpoczęcia wizytacji pozwala stwierdzić, że wyżywienie oferowane osadzonym jest dość urozmaicone. Zastrzeżenie budzi jednak wysokość oszczędności w wydatkach na żywność stosunku do przewidzianych ryczałtów. Kształtowały się one na poziomie 15,83 % do 18,01 % w zależności od rodzaju diety. Zgodnie z § 5 ust. 3 *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie określenia wartości dziennej normy żywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych* (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633) dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości do 10 %. Oszczędności w wysokości do 20 % dopuszczalne są jedynie „w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku” (§ 5 ust. 4). Nie jest dopuszczalne stosowanie oszczędności w tym wymiarze jako reguły. Trudno zaś wskazać, jakie okoliczności związane z sezonowością produktów występować mogą w okresie,

w którym przeprowadzono wizytację, tj. w połowie kwietnia. W kontekście skarg osadzonych na zbyt małe porcje i na brak owoców w diecie podstawowej Mechanizm rekomenduje ograniczenie wydawania decyzji o zwiększeniu oszczędności do 20 % stawki do przypadków rzeczywiście uzasadnionych.

Osadzeni zapytywani o opinie na temat wyżywienia zgłaszali uwagi dotyczące zbyt małych porcji posiłków, braku owoców oraz niskich walorów smakowych. Pojedyncze uwagi dotyczyły również występowania w diecie cukrzycowej produktów niedozwolonych. Analiza jadłospisu przewidzianego na dzień rozpoczęcia wizytacji nie potwierdziła jednak tego zarzutu. Nie występowały w nim bowiem produkty zabronione w diecie cukrzycowej, wyszczególnione w *Załączniku nr 1 do w/w Rozporządzenia*.

Skazani skarżyli się również na brak możliwości korzystania w celach mieszkalnych z maszynek do podgrzewania posiłków. Dyrektor jednostki wyjaśnił jednak, że w przypadkach osób korzystających z diet, w których zalecone jest spożywanie większej ilości posiłków niż trzy dziennie, każdorazowo wydawana jest zgoda na używanie w celi mieszkalnej maszynki do ich podgrzewania.

Osadzeni mają prawo trzy razy w miesiącu dokonywać zakupów artykułów żywnościowych, wyrobów tytoniowych oraz przedmiotów dopuszczonych do sprzedaży w jednostce w kantynie przylegającej do sali widzeń. Kantyna zapewnia duży wybór produktów (artykuły spożywcze, papiernicze, chemiczno – kosmetyczne, karty telefoniczne, znaczki pocztowe, papierosy, tytoń). Ceny towarów nie odbiegają od cen rynkowych, w szczególności papierosy sprzedawane są po cenach wskazanych na opakowaniu przez ich producenta.

W jednostce są obecnie 2 dwuosobowe cele przejściowe, wyposażone w łóżka, szafki, stół, taborety, z wyodrębnionymi kącikami sanitarnymi, w których znajdowały się mydło, papier toaletowy i ręczniki.

Kontrola osobista osadzonych odbywa się w odrębnym pomieszczeniu zlokalizowanym na parterze. Znajdują się w nim dwie ławki, stolik i krzesło, a na podłodze leży dywanik.

Spacerory osadzonych realizowane są na 3 polach spacerowych, wyposażonych w ławki i kosze na śmieci, jak również sprzęt do ćwiczeń siłowych. Na terenie każdego w nich wyodrębniono miejsca do palenia tytoniu. Dodatkowo funkcjonuje 8 małych pól spacerowych przeznaczonych dla osób przebywających na oddziale dla skazanych stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki.

Osadzeni mogą używać wyrobów tytoniowych w celach jednoosobowych, wyodrębnionych celach dla osób używających tytoniu oraz na placach spacerowych.

W Zakładzie funkcjonuje oddział dla skazanych stwarzających zagrożenie dla niebezpieczeństwa jednostki, o pojemności 32 miejsc rozlokowanych w celach jedno – i dwuosobowych. We wszystkich celach znajdują się kąpiki sanitarne, przy czym w celach dwuosobowych są one odgródzone od pozostałej części celi półprzeźroczystą płytą plexi. Na tym oddziale znajdują się również: łaźnia, świetlica z telewizorem i materacami do ćwiczeń, punkt biblioteczny, sala do nauki języka z angielskiego. Na tablicy ogłoszeń widnieje informacja o instytucjach, do których skazani mogą zwracać się z wnioskami, prośbami i skargami.

5. Traktowanie

Zarówno osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy na osobności, jak i ci rozpytywani podczas wizytacji cel, oceniali na ogół dobrze sposób traktowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Pojedyncze uwagi dotyczyły wulgarnego sposobu odzywania się funkcjonariuszy do osadzonych, ale respondenci podkreślali, że sytuacje takie miały charakter incydentalny.

Spora część rozmówców wskazywała natomiast na występowanie trudności w załatwianiu różnych spraw u funkcjonariuszy i wychowawców. Wyrażają się one m. in. w braku jakiegokolwiek reakcji na zgłoszony problem, długim okresie oczekiwania na jego rozwiązanie, braku wyjaśnienia procedury rozwiązania problemu

czy też dawaniu skazanemu do zrozumienia, że zgłaszanie przez niego problemów stanowi obciążenie dla personelu jednostki.

Traktowanie przez funkcjonariuszy było najczęstszym przedmiotem skarg składanych przez osadzonych w 2011 r. (165 skarg). Żadna z nich nie została jednak uznana za uzasadnioną.

W okresie od 1 października 2011 r. do 17 kwietnia 2012 r. 17 razy zastosowano wobec osadzonych w jednostce środki przymusu bezpośredniego. W 14 przypadkach umieszczano osadzonych w celi zabezpieczającej, w tym 6 razy na okres przekraczający 24 godzin. Stosownie do § 4 ust. 3 *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 2010 r. w sprawie stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni palnej lub psa służbowego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej* (Dz. U. Nr 147 z 2010 r., poz. 983), w razie konieczności stosowania celi zabezpieczającej przez okres każdorazowo przekraczający 24 godziny od rozpoczęcia stosowania tego środka, lekarz po przeprowadzeniu badania przedstawia opinię co do możliwości dalszego jego stosowania. Tymczasem w notatkach służbowych, które dotyczyły umieszczenia w celi zabezpieczającej na okres przekraczający 24 godziny, tylko w jednym przypadku zamieszczono informację o przeprowadzeniu badań lekarskich. W pozostałych 5 przypadkach brak jest jakiegokolwiek wzmianki o badaniach.

Poza tym uchybieniem notatki z zastosowania środków przymusu bezpośredniego nie wzbudziły zastrzeżeń wizytujących. Sporządzane są czytelnie i zawierają wszystkie elementy, które stosownie do postanowień § 3 ust. 5 w/w *Rozporządzenia* winny się znaleźć w notatce.

W jednostce są 3 cele zabezpieczające. Po wizycie przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich we wrześniu 2011 r. cele te zostały poddane remontowi, w trakcie którego uwzględniono sformułowany wówczas przez Rzecznika postulat dotyczący monitorowania przedsionków.

Cele znajdują się na parterze. Wszystkie są monitorowane i wyposażone w sygnalizację przyzywową. Nadto w celach zainstalowano urządzenia nasłuchowe, które umożliwiają odbieranie w dyżurce sygnałów dźwiękowych pochodzących z cel,

np. od osób unieruchomionych przy pomocy pasów trzyczęściowych. W jednej z cel znajdowało się łóżko przystosowane do użycia pasów trzyczęściowych, w pozostałych łóżka nie było, lecz istniała możliwość jego zamontowania. Do każdej z cel przylega małe pomieszczenie z umywalką i miską ustępową. Do cel prowadzi obszerny przedsionek, monitorowany i wyposażony w nasłuch. Znajdują się w nim przymocowane do podłogi stół i taboret. Stoi tam również szafa, w której przechowuje się w zamkniętych foliowych workach zestawy odzieży i jednorazowe zestawy higieniczne dla osób umieszczonych w celach zabezpieczających.

Analiza wybranych zapisów monitoringu ze stosowania środków przymusu bezpośredniego nie ujawniła nieprawidłowości.

Żaden z osadzonych nie zgłaszał uwag dotyczących umieszczenia w celi zabezpieczającej i stosowania innych środków przymusu bezpośredniego.

Z zebranej dokumentacji wynika, że w 2011 r. w Zakładzie miały miejsce 22 wypadki nadzwyczajne. Najliczniejszą grupę stanowiły samowolne oddalenia się w trakcie pobytu poza terenem jednostki w systemie bez konwojenta (9) i pobicia (6). W okresie tym nie odnotowano żadnego przypadku usiłowania popełnienia samobójstwa.

W 2011 r. osadzeni wytoczyli powództwa przeciwko Skarbowi Państwa – Zakładowi Karnemu w Wołowie w 27 sprawach, spośród których 13 zakończyło się oddaleniem powództwa, a 2 – umorzeniem postępowania na skutek cofnięcia pozwu. Pozostałe sprawy są w toku. Większość tych spraw dotyczyła zadośćuczynienia w związku z przeludnieniem cel mieszkalnych albo niewłaściwym leczeniem. Warto podkreślić, że od 2004 r. ani razu nie zasądzono na rzecz osadzonych w Zakładzie zadośćuczynienia czy też odszkodowania.

W 2011 r. osadzeni złożyli 622 skargi. Dotyczyły one głównie traktowania przez funkcjonariuszy (165) i opieki zdrowotnej (107). Cztery z nich zostały uznane za zasadne, jednakże nie dotyczyły one sytuacji noszących znamiona niehumanitarnego lub poniżającego traktowania osadzonych.

W 2011 r. wszczęto 4 postępowania dyscyplinarne przeciwko funkcjonariuszom Służby Więziennej zatrudnionym w Zakładzie. Trzy z nich dotyczyły czynów niezwiązanych ze służbą w jednostce, zaś jedno – kilku przewinień ściśle związanych z czynnościami służbowymi. W trzech przypadkach uznano funkcjonariuszy za winnych, z czego w jednym odstąpiono od wymierzenia kary. Jedno postępowanie zostało zaś zawieszone z uwagi na toczące się w tej samej sprawie postępowanie karne. W 2011 r. w stosunku do jednego funkcjonariusza dyrektor jednostki stwierdził wygaśnięcie stosunku pracy wobec prawomocnego skazania na przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego.

6. Dyscyplinowanie

W trzecim kwartale 2011 r. wymierzono 206 kar dyscyplinarnych wobec 192 skazanych. W 2012 r. do dnia wizytacji ukarano zaś 215 osadzonych, wymierzając im łącznie 248 kar. Najczęściej stosowanymi karami były nagana i pozbawienie możliwości otrzymywania paczek żywnościowych na okres do 3 miesięcy. Karę umieszczenia w celi izolacyjnej stosowano w omawianych okresach odpowiednio 30 i 20 razy.

Karę dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej w przypadku, gdy psycholog wyda opinię o konieczności monitorowania osadzonego, wykonuje się w celach jednoosobowych znajdujących się na oddziale dla skazanych stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki. W pozostałych przypadkach osadzeni odbywają tę karę w niemonitorowanych celach umiejscowionych na innym oddziale.

Nieliczni spośród więźniów, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, byli karani dyscyplinarnie w Zakładzie. Ci, którzy mieli do czynienia z tą formą odpowiedzialności, nie skarżyli się na znaczną dolegliwość czy niezasadność kar.

7. Prawo do informacji

Dokumentami regulującymi prawa i obowiązki osadzonych w jednostce są zarządzenia Dyrektora Zakładu Karnego w Wołowie: nr 59/2011 (w sprawie porządku wewnętrznego w Zakładzie Karnym w Wołowie), nr 60/2011 (w sprawie

porządku wewnętrznego w oddziale dla skazanych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu), nr 61/2011 (w sprawie porządku wewnętrznego w oddziale dla tymczasowo aresztowanych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa aresztu śledczego), nr 62/2011 (w sprawie porządku wewnętrznego w oddziale dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo), wraz z późniejszymi zmianami.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w powyższych aktach sformułowane są jasno, a ich układ jest przejrzysty. Brak w nich unormowań sprzecznych z aktami prawa powszechnie obowiązującymi.

Na ścianach korytarzy poszczególnych oddziałów wywieszone są adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka, jak również grafik zajęć kulturalno – oświatowych, harmonogram nabożeństw, cennik telefoniczny.

Z rozmów przeprowadzonych podczas wizytacji ze skazanymi nie wynikało, by nie byli oni należycie informowani o przysługujących im prawach i ciążących na nich obowiązkach.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Osadzeni mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych w godzinach 9.00 – 11.30 oraz 15.30 – 17.00, nie częściej niż raz na trzy dni. W czasie wizytacji aparaty samoinkasujące nie były zainstalowane na wszystkich oddziałach mieszkalnych, ale skazanym zakwaterowanym na oddziałach, gdzie brak aparatów, umożliwiano korzystanie z aparatów znajdujących się na innych oddziałach. Do końca maja w jednostce zainstalowane miały być nowe aparaty telefoniczne, tak by w sumie było ich 25.

Widzenia w Zakładzie realizowane są w salach widzeń oddanych do użytku po generalnym remoncie. Widzenia w bezpośrednim kontakcie z osobami odwiedzającymi, nadzorowane przez funkcjonariusza, odbywają się

w monitorowanej sali wyposażonej w 15 stolików, krzesła i wieszaki. W rogu sali wyodrębniono kącik zabaw dla dzieci, ozdobiony kolorowymi malunkami. Obok znajduje się sala przeznaczona do udzielania widzeń bezdozorowych, również monitorowana. W kolejnej sali znajdują się 4 stanowiska do przeprowadzania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą.

Poza opisanymi widzeniami, w Zakładzie udzielane są w formie nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej. W trakcie wizytacji pomieszczenia przeznaczone do realizacji tej formy nagrody były remontowane. Do każdego z ich przylega łazienka.

Żaden z osadzonych, z którymi przeprowadzono rozmowy, nie zgłaszał skarg związanych z widzeniami. Natomiast kilkoro osadzonych miało zastrzeżenia do odpłatności za rozmowy telefoniczne, jakie obowiązywać będą po planowanym zainstalowaniu nowych automatów samoinkasujących. Uważali oni, że ceny rozmów oferowane przez dotychczasowego operatora były korzystniejsze. Jednakże z porównania cenników usług telekomunikacyjnych dotychczasowego operatora i operatora, którego aparaty planowano zainstalować, wynika że nowa oferta nie jest mniej korzystna dla skazanych, wręcz przeciwnie, stawki za połączenia krajowe są niższe.

9. Prawo do ochrony zdrowia

W skład Ambulatorium zakładowego wchodzi: gabinet przyjęć lekarzy (wyposażony w kozetkę i biurko), gabinet zabiegowy (wyposażony w kozetkę, aparat EKG, szafki z lekami), gabinet stomatologiczny, ambulatorium oddziału dla tzw. skazanych niebezpiecznych oraz apteka zakładowa. Wyposażenie Ambulatorium należy ocenić generalnie jako dobre. W trakcie wizytacji w pomieszczeniach Ambulatorium było bardzo czysto.

W Ambulatorium zatrudnionych jest w różnych formach prawnych łącznie 21 osób: 4 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, 7 lekarzy specjalistów (dermatolog, kardiolog, okulista, neurolog, laryngolog, radiolog i specjalista z zakresu medycyny pracy), 1 lekarz stomatolog (umowa zlecenie), 8 osób personelu pielęgniarskiego i kierownik apteki. W ocenie administracji Zakładu ten poziom zatrudnienia jest w zasadzie wystarczający i zapewnia osadzonym właściwą opieką zdrowotną. Również żaden z osadzonych nie skarżył się na utrudniony dostęp do lekarza. Wyjątkiem jest brak lekarza psychiatry. Jest to szczególnie problematyczne w przypadku skazanych odbywających karę w systemie terapeutycznym. Dyrektor jednostki poinformował, że mimo długotrwałych starań o pozyskanie lekarza psychiatry brak jest chętnych do podjęcia pracy w jednostce.

Warto podkreślić, że zgodnie z § 41 *Trzeciego Sprawozdania Ogólnego CPT* (CPT/Inf [1993]12) w każdym więzieniu powinien być zatrudniony wykwalifikowany psychiatra. Natomiast zgodnie z *Wzorcowymi Regulami minimalnymi postępowania z więźniami* (zaaprobowanymi przez Radę Społeczno – Gospodarczą ONZ rezolucją 633C [XXIV] z 31 lipca 1957) w każdym zakładzie penitencjarnym powinno się zapewnić opiekę co najmniej jednego wykwalifikowanego lekarza, który powinien mieć także wiedzę z zakresu psychiatrii (zasada 22).

Zakład korzysta także z placówek powszechnej służby zdrowia zlokalizowanych na terenie Wrocławia i Brzegu Dolnego, w których przeprowadzane są konsultacje i badania specjalistyczne.

Lekarz podstawowej opieki zdrowotnej przyjmuje osadzonych codziennie od poniedziałku do piątku w godzinach od 7.30 do 15.30. Pacjenci przyjmowani są zgodnie z grafiką przyjęć umieszczonym na oddziałach, a w nagłych przypadkach – poza kolejnością. Personel pielęgniarski pełni dyżur do godziny 19.30 w dni powszednie, a soboty i niedziele do 18.00. Poza tymi godzinami w nagłych przypadkach pomocy medycznej osadzonym udziela pogotowie ratunkowe.

W trakcie wizytacji odbywało się badanie jednego z osadzonych w gabinecie lekarskim. Drzwi gabinetu były otwarte na korytarz, a w gabinecie był obecny funkcjonariusz Służby Więziennej z działu ochrony. Z wyjaśnień innego lekarza pełniącego w tym czasie dyżur w Ambulatorium wynika, że funkcjonariusze doprowadzający osadzonych zawsze są obecni przy ich badaniu. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji praktyka ta jest niedopuszczalna. Zgodnie z § 51 *Trzeciego Sprawozdania Ogólnego CPT* [CPT/Inf (1993)12] wszystkie badania lekarskie osób przebywających w więzieniu muszą być przeprowadzone tak, aby funkcjonariusze nie słyszeli rozmowy lekarza z pacjentem oraz ich nie widzieli, chyba, że w szczególnych przypadkach lekarz sobie tego zażyczy.

Ankietowani osadzeni zasadniczo dobrze ocenili wszystkie aspekty funkcjonowania służby zdrowia w Zakładzie. Żaden z ankietowanych osadzonych nie skarżył się na trudności z dostępem do lekarzy, w szczególności na okres oczekiwania na wizytę. Pojedyncze uwagi dotyczyły niewłaściwego, zdaniem respondentów, doboru leków, zwłaszcza stosowania środków przeciwbólowych zamiast leczenia przyczyny bólu, jak również opryskliwego zwracania się do pacjentów przez lekarza.

Poważne zastrzeżenia Krajowego Mechanizmu Prewencji wiążą się natomiast ze złożoną przez jednego z osadzonych skargą dotyczącą odmowy wydania mu leków zleconych przez specjalistę. Osadzony podczas pobytu w innej jednostce otrzymał od lekarza psychiatrii zalecenie przyjmowania przez okres 30 dni leku zmniejszającego napięcie psychiczne. Kilka dni później osadzono go w Zakładzie Karnym w Wołowie. Skazany przekazał wizytującym, że nie zapewniono mu tu zaordynowanych wcześniej przez psychiatrę leków. Dokonana przez wizytujących analiza dokumentacji medycznej osadzonego potwierdza te zarzuty. Brak w niej bowiem było jakiegokolwiek wzmianki na temat zaordynowanych leków: nie wpisano zalecenia dalszego ich przyjmowania, nie zalecono również ich odstawienia. W zaistniałej sytuacji naganne jest nie tylko nieudokumentowanie w formie pisemnej decyzji co do dalszego leczenia pacjenta, lecz przede wszystkim to, że decyzję (faktyczną, choć nie zarejestrowaną) co do zaprzestania dalszego podawania leków zleconych przez psychiatrę podjął lekarz ogólny. Z relacji osadzonego wynikało, że

to lekarz ogólny przyjmujący go do jednostki stwierdził, że ustała potrzeba przyjmowania leków. Dokumentacja medyczna osadzonego potwierdza fakt podejmowania tej decyzji przez lekarza ogólnego, brak w niej bowiem było bowiem wzmianki o konsultacji psychiatrycznej osadzonego przy przyjęciu do jednostki. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji weryfikowanie przez lekarza ogólnego zasadności podawania skazanym leków zaleconych przez lekarza psychiatrę jest niedopuszczalne.

W protokole kontroli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Wołowie z 21 marca 2012 r. stwierdzono wykonanie zaleceń poprzednich kontroli w zakresie przeprowadzenia remontu wybranych cel mieszkalnych. W innym protokole, z tego samego dnia, odnotowano obecność ciemnych plam oraz odpadającej farby i tynku na ścianach i sufitach celi mieszkalnej nr 260 III C, jak również plamy na materacach, nie sformułowano jednak żadnych zaleceń dotyczących usunięcia tych nieprawidłowości.

10. Oddziaływania terapeutyczne

W Zakładzie funkcjonuje oddział terapeutyczny dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo.

Osadzeni zakwaterowani są tam w celach pięcioosobowych. W ocenie personelu rozmieszczenie osadzonych w tak dużych celach stanowi poważny mankament zważywszy na specyfikę oddziału. Wieloosobowe cele potęgują bowiem powstawanie napięć pomiędzy osadzonymi i niweczą efekty pracy terapeutycznej. Mechanizm w pełni podziela to stanowisko. W opinii Mechanizmu jedynie małe, najwyżej trzyosobowe cele, zagwarantować mogą prawidłowy przebieg procesów terapeutycznych. Rzecznik Praw Obywatelskich rozważy zatem zasadność wprowadzenia w przepisach powszechnie obowiązujących norm określających maksymalną liczbę osób umieszczonych w jednej celi mieszkalnej, jeżeli osoby te odbywają karę w systemie terapeutycznym.

W oddziale zatrudnionych jest dwóch psychologów (jeden z nich pełni funkcję kierownika oddziału), wychowawca i terapeuta zajęciowy. Z zebranych

informacji wynika, że personel posiada odpowiednie kwalifikacje do prowadzenia oddziaływań psychokorekcyjnych (wykształcenie wyższe, staż pracy, szkolenia). Trzeba podkreślić zaobserwowane podczas wizytacji duże zaangażowanie osobiste personelu, wyrażające się m. in. w stałym rozbudowywaniu oferty zajęć czy przynoszeniu na zajęcia terapeutyczne materiałów zakupionych z prywatnych środków. Na oddziale panowała podczas wizytacji przyjazna atmosfera, wolna od napięć pomiędzy personelem a osadzonymi.

Oddziaływania terapeutyczne realizowane są w oparciu o Indywidualne Programy Terapeutyczne skazanych. Mają one formę indywidualną i grupową. Każdy skazany przebywający w oddziale może korzystać z indywidualnych rozmów z psychologiem w zależności od potrzeb. Niektórzy z osadzonych odbywają regularne, systematyczne rozmowy psychokorekcyjne ukierunkowane na pracę nad problematyką uzależnienia oraz radzenia sobie z negatywnymi uczuciami. Oddziaływania grupowe obejmują natomiast kilka form zajęć, np. zajęcia dla uzależnionych od alkoholu i narkotyków, program korekcyjny dla odbywających karę za pobicia, trening komunikacji.

Duże znaczenie w procesie psychokorekcji odgrywa terapia zajęciowa. Uczestnictwo w niej pozwala na łagodzenie napięć emocjonalnych, mobilizowanie do aktywnego spędzania czasu, rozwijanie samodzielności i sumienności, rozwijanie zainteresowań, kształtowanie zdolności harmonijnego układania relacji interpersonalnych, komunikacji i współpracy w grupie. Osadzeni mają do wyboru bardzo dużo form terapii zajęciowej. Są to głównie rzeźbienie, malowanie, konstruowanie budek lęgowych dla ptaków, klejenie kopert, odlewnictwo gipsowe, renowacja i tapicerowanie mebli, czerpanie papieru, szycie ręczne i maszynowe, szycie piłek. W stolarni kilku skazanych z zaangażowaniem tworzy misternie zdobione modele statków i drobne przedmioty użytkowe. Poważną bolączką oddziału jest permanentny brak środków finansowych na prowadzenie terapii zajęciowej. Gdyby nie osobiste zaangażowanie personelu oddziału w pozyskiwanie środków finansowych, większość zajęć nie mogłaby się odbyć.

Organizacyjną formą funkcjonowania systemu opieki terapeutycznej jest ramowy tygodniowy rozkład zajęć w oddziale. Analiza tego dokumentu pozwala uznać, że zachowane są odpowiednio proporcje między konsultacjami indywidualnymi a zajęciami psychokorekcji grupowej oraz innymi zajęciami sportowymi, świetlicowymi oraz kulturalno - oświatowymi.

Godny podkreślenia jest prowadzony w całej jednostce, a mający szczególny wymiar na oddziale terapeutycznym, program przeciwdziałania zjawiskom autoagresji i zachowaniom suicydalnym. Objęci tym programem są osadzeni, którzy sami deklarują występowanie u nich myśli samobójczych oraz ci, u których tendencje suicydalne zaobserwować można na podstawie ich zachowania, wcześniejszych wydarzeń, dokumentacji psychiatrycznej itd.

11. Oddziaływania kulturalno-oświatowe

Z informacji uzyskanych od personelu jednostki i analizy dokumentacji wynika, iż w Zakładzie oprócz tradycyjnych form działalności kulturalno-oświatowej, takich jak wypożyczanie książek, czytanie prasy, prowadzone są również liczne programy resocjalizacyjne i readaptacyjne oraz działają liczne koła zainteresowań.

Na terenie jednostki prowadzi działalność telewizja „TV Więzienna 6”, emitująca programy przygotowane przez skazanych, w tym codzienny serwis informacyjny. W jednostce funkcjonuje również radiowęzeł, który oprócz retransmisji programów radiowych nadaje własne audycje. Większość cel mieszkalnych wyposażonych jest za zgodą Dyrektora Zakładu w telewizory, odtwarzacze DVD, inny sprzęt audio.

Warto podkreślić, iż część imprez kulturalno – oświatowych realizowana jest poza terenem jednostki. Tytułem przykładu wskazać można np. udział w międzynarodowym Festiwalu Muzyki Organowej Cantus Organi czy Ogólnopolskim Przeglądzie Sztuki Więziennej w Sztumie.

Zajęcia sportowe odbywają się głównie w świetlicy centralnej, wyposażonej m. in. w kosze do gry w piłkę i stół do gry w piłkarzyki. Osadzeni z oddziału terapeutycznego korzystają z niej dwa razy w tygodniu, pozostali – raz w tygodniu. Dodatkowo zainteresowani skazani mogą uczestniczyć w zajęciach sekcji sportowych. Na terenie pól spacerowych znajduje się boisko do gry w siatkówkę i sprzęt do ćwiczeń siłowych, a na oddziale terapeutycznym - mała siłownia przeznaczona dla osadzonych na tym oddziale. W 2011 r. na terenie jednostki zorganizowano 8 turniejów sportowych.

Oprócz świetlicy centralnej, na wybranych oddziałach mieszczą się świetlice oddziałowe. Świetlica taka znajduje się m. in. na oddziale terapeutycznym. Osadzeni mogą z niej korzystać w dowolnym wymiarze czasu w godzinach pracy administracji. Wyposażona jest w telewizor, stół do gry w piłkarzyki, fotele i stół. W świetlicy znajdują się również gry planszowe i farby, z których można korzystać na miejscu lub wypożyczyć je do celi.

Biblioteka zakładowa oferuje osadzonym ok. 13 tys. książek oraz teksty aktów prawnych.

12. Prawo do praktyk religijnych

Osadzeni mają prawo uczestniczyć w spotkaniach ośmiu grup religijnych, odbywających się według harmonogramu. Miejscem spotkań katolików jest kaplica, zaś spotkania pozostałych grup religijnych odbywają się w jednej ze świetlic. Opiekę duszpasterską nad katolikami sprawuje zatrudniony na 0,75 etatu kapelan, który odprawia dwie msze święte w każdą sobotę oraz dni świąteczne. Chętni do udziału we mszy świętej zgłaszają ten fakt wychowawcy, w formie pisemnej. W podobny sposób realizowane jest prawo do udziału w innych spotkaniach o charakterze religijnym.

Żaden z osadzonych nie zgłaszał zastrzeżeń do możliwości korzystania z posług religijnych.

13. Zatrudnienie i nauka

Średnioroczne zatrudnienie skazanych odbywających karę w Zakładzie Karnym w Wołowie wyniosło w 2011 r. 303 osoby. Osadzeni zatrudniani są głównie przy pracach na jej rzecz (obsługa pralni, kuchni, magazynów, prace porządkowe). Zatrudnienie oferują również przywieszne zakłady pracy. Z uwagi na ustawowy wymóg zapewnienia skazanym wynagrodzenia co najmniej na poziomie płacy minimalnej, z zatrudniania skazanych zrezygnowały z 2011 r. współpracujące dotąd z jednostką podmioty zewnętrzne. Sytuacja ta jest szczególnie dotkliwa dla skazanych posiadających zobowiązania alimentacyjne, których liczba stale rośnie. Administracja Zakładu nie jest w stanie zapewnić wszystkim im zatrudnienia.

Wielu skazanych podejmuje również nieodpłatne zatrudnienie przy pracach porządkowych na terenie jednostki oraz pracach publicznych na rzecz jednostek samorządu lokalnego i innych podmiotów. Jeden ze skazanych skarżył się jednak wizytującym na brak możliwości podjęcia nieodpłatnego zatrudnienia poza terenem jednostki. Skazany ten odbywał wieloletnią karę pozbawienia wolności, do której zakończenia pozostało mu kilka miesięcy. Nieodpłatne zatrudnienie poza terenem jednostki umożliwiłoby mu, w jego opinii, adaptację do warunków wolnościowych.

W 2011 r. przeprowadzono sześć kursów zawodowych dla skazanych (przyuczających do zawodu technologa robót wykończeniowych, brukarza i pszczelarza), które ukończyło 69 osób. Ponadto skazani mogli podejmować naukę w Centrum Kształcenia Ustawicznego przy Zakładzie Karnym w Wołowie, w Zasadniczej Szkole Zawodowej, Technikum Uzupełniającym dla Dorosłych oraz Liceum Uzupełniającym dla Dorosłych.

Poza wskazanym wyżej przypadkiem braku dostępu do prac nieodpłatnych, żaden z osadzonych nie zgłaszał skarg dotyczących zatrudnienia i możliwości nauki.

14. Rekomendacje

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji, celem poprawy stanu przestrzegania praw osób pozbawionych wolności kieruje rekomendacje do niżej wymienionych organów, z prośbą o ustosunkowanie się zgodnie z właściwością:

1. Dyrektor Zakładu Karnego w Wołowie:

- 1.1** zwiększyć w miarę posiadanych możliwości obsadę etatową psychologów;
- 1.2** kontynuować starania o zatrudnienie lekarza psychiatry;
- 1.3.** zapewnić bezwzględne przestrzeganie przez lekarzy ogólnych zaleceń wydanych przez lekarzy specjalistów;
- 1.4** dopilnować, by badania lekarskie skazanych przeprowadzane były pod nieobecność osób trzecich, w tym niebędącego lekarzem funkcjonariusza Służby Więziennej, z wyjątkiem sytuacji, gdy lekarz sobie tego życzy;
- 1.5** zapewnić każdorazowo badania lekarskie w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego na okres przekraczający 24 godziny i odnotowywać ten fakt w notatkach z zastosowania środków przymusu bezpośredniego;
- 1.6** zobowiązać wychowawców i funkcjonariuszy do przekazywania skazanym informacji zwrotnej o sposobie rozwiązania zgłaszanych przez nich problemów;
- 1.7** sukcesywnie prowadzić działania remontowe cel mieszkalnych, zwłaszcza kąpoków sanitarnych;
- 1.8** rozważyć zwiększenie częstotliwości korzystania z prysznicy;
- 1.9** wyposażyć łaźnię centralną w maty przeciwpoślizgowe;
- 1.10** zapewnić osobom niepełnosprawnym ruchowo dostęp do świetlic;
- 1.11** zwiększyć nakłady finansowe na prowadzenie zajęć terapii zajęciowej na oddziale terapeutycznym;

1.12 ograniczyć do wyjątkowych przypadków wydawanie decyzji o dopuszczeniu oszczędności stawek dziennych żywienia do wysokości 20%.

2. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej we Wrocławiu:

2.1 przeznaczyć środków finansowych na dodatkowe etaty dla psychologa

2.2 przeznaczyć dodatkowe środki finansowe na prowadzenie zajęć terapii zajęciowej na oddziale terapeutycznym;

2.3 wyasygnować środki finansowe na prowadzenie dalszych remontów cel mieszkalnych

2.4 dostosowanie Zakładu Karnego do potrzeb osób z niepełnosprawnością.